

Lilijana Burcar

RESTAVRACIJA KAPITALIZMA: REPATRIARHALIZACIJA DRUŽB

Ljubljana, Založba Sophia, 2015

Predmet obsežnega in natančnega preiskovanja Lilijane Burcar so procesi in oblike institucionalizacije patriarhata v kapitalizmu, politike, ki so v socializmu zrahljale institucionalni patriarhat, ukrepi, s katerim ga postsocialistične države ponovno vzpostavljajo, ter učinki pozasebljanja oskrbovalnega in varstvenega dela na družbenoekonomsko državljanstvo žensk.

Avtorica v prvem poglavju dokazuje tezo, da je institucionalni patriarhat ena od osrednjih operativnih zakonitosti in strukturnih značilnosti kapitalizma. Kapitalizem namreč z ločitvijo javne in zasebne sfere, z razlikovanjem med »moškim produktivnim« in »ženskim reproduktivnim« delom (skrb za otroke, ostarele starše in gospodinjstvo, oskrbovanje moškega ...) skozi vso zgodovino ohranja hraniteljski model, ki institucionalizira žensko odvisnost in podrejenost. Reprodutivno delo žensk je namreč samoumevno, neplačano, hkrati pa se prikriva dejstvo, da je nujni pogoj za polno vključevanje moških v trg dela in javno sfero. S tem, pravi Burcar, družbeno nepriznано reproduktivno delo žensk »subvencionira lastnike kapitala« (str. 21–23), saj jim ni treba upoštevati stroškov oskrbe delavca. Še dodatno pa jih subvencionira s tem, ko tudi nego otrok in skrb zanje, torej skrb za bodočo delovno silo, obravnava kot stvar zasebnosti in ju preлага na ramena žensk.

Avtorica v svoji analizi institucionalnega patriarhata posebej poudarja naslednje (med seboj povezane) ukrepe davčne, socialne in zaposlovalne politike: slabo razvito mrežo javnih vzgojno-varstvenih ustanov, ki ponujajo celodnevno varstvo otrok in skrb zanje; podplačan porodniški dopust; destimulacijo in/ali oviranje žensk pri zaposlovanju za poln delovni čas. Plačano delo žensk zunaj doma v hraniteljskem modelu namreč praviloma velja zgolj za dopolnilno delo, kar se kaže tudi v velikem deležu žensk, zaposlenih za krajši delovni čas (v EU izstopa Nizozemska, kjer je po podatkih Eurostata leta 2014 s krajšim delovnim časom delalo več kot tri četrtine vseh zaposlenih žensk). To ohranja njihovo odvisnost (zaradi nizkega plačila in nizke ravni pravic, ki izhajajo iz dela) in zmanjšuje karijerne možnosti. Iluzije o krasnem svobodnem zahodnem svetu z neskončnimi možnostmi izbire dokončno razblini podatek, da so morale v Avstriji in Veliki Britaniji poročene ženske, ki so se želele po rojstvu otroka ponovno zaposliti, še

v osemdesetih letih 20. stoletja delodajalcu predložiti dovoljenje moža (str. 138).

Kot alternativo hraniteljskemu modelu avtorica v nadaljevanju predstavi socialistično podružbljanje reproduktivnega dela. Polno nadomestilo plače za čas porodniškega dopusta ter dopusta za varstvo in nego otroka; optimalna dolžina tega dopusta, ki olajša vrnitev na delo; pravica do vrnitve na delovno mesto, ki ga je ženska imela pred nastopom dopusta; široka mreža finančno dostopnih javnih vrtcev s celodnevним varstvom in strokovno usposobljenimi vzgojitelji in vzgojiteljicami ... – to so ključni strukturni pogoji, ki ženskam omogočajo polno zaposlitev (zaposlitev za nedoločen čas s polnim delovnim časom), s tem pa tudi polno socialno, pokojninsko in zdravstveno zavarovanje in udeležbo v javni sferi. Predvsem pa jim omogočajo visoko stopnjo neodvisnosti. Vendar pa so vse te politike in ukrepi konec osemdesetih in še izraziteje v devetdesetih, ko so se v Sloveniji začele množiti bolj ali manj radikalne kritike socialističnega sistema, postale pogosta tarča napadov. Zahteve po retradicionalizaciji so bile nepogrešljiv element hegemonskega nacionalizma, ki ga je nekritično sprejemal tudi del socialističnega establishmenta: delovna skupina, ki jo je leta 1989 imenoval izvršni svet SRS, je na primer pripravila dokument *Podlage prebivalstvene politike*, ki je kot osrednji problem navajal domnevno premajhno rodnost Slovenk in med drugim predlagal ukrepe, ki bi ženske (Slovenke!) stimulirali ne le za večjo rodnost, ampak tudi, da bi dlje ostajale doma. V tistem obdobju so se vrstili predlogi in zahteve, ki naj bi spodbujali rodnost (višji otroški dodatki in davčne olajšave za otroke ter druge finančne ugodnosti za družine z več otroki, omejevanje pravice do abortusa ...) in hkrati materam (!) »olajšali« usklajevanje družinskega in poklicnega dela (delo za polovičen in skrajšan delovni čas, podaljševanje dopusta za varstvo in nego otroka in tako dalje). Razen nacionalističnih (rasističnih) argumentov, ki so se napajali iz ideologije o biološki reprodukciji naroda, so se nasprotniki in nasprotnice socialistične »ženske« politike sklicevali tudi na liberalno pravico do izbire: zakonodaja naj bi ženskam končno omogočila »izbiro« ali-ali – ali materinstvo ali poklicna kariera.

V prvih letih tranzicije, torej v obdobju, ko negativnih učinkov restavracije kapitalizma večina prebivalcev in prebivalk Slovenije v vsakdanjem življenju niti še ni občutila, je bila obramba že uveljavljenih politik na področju otroškega varstva in zaposlovanja žensk relativno uspešna. Pozneje, po letu 2000, predvsem pa po letu 2010, je tudi slovenska zakonodaja postopoma, kot dokazuje Lilijana Burcar v zadnjem delu knjige, prevzemala elemente hraniteljskega modela: omejevanje višine nadomestil za čas porodniškega in starševskega dopusta in podaljševanje tega dopusta (sicer zgolj kot možnost pri večjem številu otrok); deinstitutionalizacija otroškega varstva, spodbujanje zasebnega otroškega varstva in podcenjevanje strokovnega dela v javnih vrtcih (z minimalnimi pogoji za zasebno varstvo in s povečevanjem števila otrok v skupinah v javnih vrtcih); zviševanje cen javnega otroškega varstva; uvajanje zaposlitev za krajši delovni čas za starše. Sprememb ne spremljajo nacionalistične razprave – uvajajo se v imenu usklajevanja z evropskimi politikami in v imenu širjenja možnosti izbire. A to, kar se prikazuje kot širjenje možnosti izbire, na drugem koncu omejuje možnosti žensk na področju zaposlovanja.

Delo Lilijane Burcar rehabilitira jugoslovanski socialistični feminizem, kot avtorica

imenuje to, kar se običajno – z večjo ali manjšo mero omalovaževanja – označuje kot državni feminizem. Delo je dragocen prispevek k analizi mehanizmov institucionalnega patriarhata, z njegovo pomočjo velja presojati vse ukrepe državnih politik na področju otroškega varstva, družinskih prispevkov, porodniškega in starševskega dopusta, zaposlovanja, ki vplivajo na možnosti žensk na trgu dela in v javni sferi. Toliko bolj, ker se uvajanje hraniteljskega modela v razmerah nevarne »fleksibilizacije« in prekarizacije iluzorno kaže kot možnost varnega izstopa iz izkoriščanja v sferi (slabo) plačanega formalnega dela, kar lahko vodi v to, da želimo, kar od nas pričakuje kapital.

Metka Mencin Čeplak